

SOOTEADLIKKUS ÕPETAJAHARIDUSES – MIS JA MILLEKS

Ülle-Marike Papp

Sissejuhatuseks

Eestis on suhtumine soolisse võrdõiguslikkusesse, inimõigustesse ja võrdsusesse, naiste ja meeste võrdse kohtlemise normidesse endiselt alles arenemas. Kuigi soolise ebavõrdsuse mõned alateemad on tõusnud nii avalikkuse kui ka poliitikute huviobjektiks, on arvamused ja seisukohad senini vastandlikud, kantud eelarvamustest, hirmudest "sooneutraalsuse" ning sooliste erinevuste kadumise ees. Kuigi statistika näitab, et erinevused tüdrukute ja poiste haridusnäitajates on riigiti erinevad, usutakse, et loodus on kõik juba paika pannud. Ekstreemsematel juhtudel võib kuulda arusaamu, nagu oleks sugu ainult inimese külge kuuluv ihuline tunnus ja igasugune soo lõikes esitatud statistika ebavajalik. Meem: *sugu pole oluline, kõik sõltub inimesest* levib individualismi viljastavates tingimustes kõigis elanikkonnarühmades ja eluvaldkondades.

Näiliselt sooneutraalses haridussüsteemis on aga soolised lõhed märkimisväärsed. Esimene suurem sooline selektsioonimehhanism toimib läbi põhikoolijärgse jagunemise üldkeskhariduse ja kutsehariduse suuna vahel, kus esimesse suundub rohkem tütarlapsi ja teise enam poisslapsi. Sooliselt erinevad on ka eriala- ja kutsevalikud. Kolmanda taseme hariduse omandab kaks korda rohkem noori naisterahvaid kui noormehi, aga akadeemilise karjääri kõige kõrgemal astmel on suhe hoopis vastupidine.

Eesti hariduspoliitilistes tegevuskavades^{1 2} ongi probleemideks tunnistatud

- soopõhised traditsioonilised erialavalikud,
- tööturul väljakujunenud sooline segregatsioon ja seda alalhoidvad stereotüübid
- soogruppide erinev motivatsioon hariduse, sh kõrghariduse omandamiseks jms.

Haridusavalikkuses tuntakse muret ka meesõpetajate puudumise, õpetajate madalate palkade, poiste suurema väljalangevuse, nende kehva õpiedukuse ja käitumisraskuste, koolivägivalla, sh. soolise ja seksuaalse ahistamise esinemise pärast, samuti haridus- ja tööturul eemalejäänud noorte pärast, kelle hulgas on suurem osa noori mehi.

Eelarvamused on aga sageli viisid, kuidas nn. "poiste probleemi" avalikkuses sõnastatakse – "*feminiseerunud kool tõrjub poisse*", "*naisõpetajad diskrimineerivad poisse*", "*poisid vajavad juhikoolitust*" jms. Kõigist väidetest, mis nõuavad poistele paremaid ja huvitavamaid tingimusi, võib välja lugeda vaikiva oletuse, et tüdrukutele pole vaja huvitavat õpetamist, liikumist, avastamist, enesehinnangu tõstmist. Selline eelarvamus on sooliselt diskrimineeriv, jääb aga tähelepanuta, sest ei mõisteta struktuurse soolise

1 Eesti elukestva õppe strateegia. <http://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>

2 HTM arengukava "Tark ja tegus rahvas 2015- 2018" Alaeesmärk 3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus, 3.4. <http://www.hm.ee/et/tegevused/arengukavad>

ebavõrdsuse diskrimineerivat olemust ja ei osata kriitiliselt hinnata omaenda keelelisi konstruktsioone ning kõneakte. Erinevusi poiste ja tüdrukute õppeedukuses ja/või õpimotivatsioonis püütakse selgitada, toetudes üle-eelmise sajandi essentsialistlikele arusaamadele sugudele "kaasasündinud" sotsiaalsetest omadustest.³

Kuigi soolised lõhed meie hariduses on osaliselt teadvustatud, on Eesti koos Ungari, Poola, Itaalia ja Slovakkiaiga ainsateks EL liikmesriikidest, kus seni puuduvad sihipärased poliitikad soorollide ja – stereotüüpide muutmiseks alg- ja põhihariduses.

Haridus- ja koolitussüsteemid kogu ELis peavad tagama nii võrdsuse kui hariduse tipptaseme. Probleemidega tegeletakse kõigis riikides ja need on enamasti samalaadsed – varajane koolist väljalangemine, soolised erinevused õpimotivatsioonis ja soostereotüübid. Stereotüübid mõjutavad otseselt seda, kuidas õpilased tajuvad ühiskonda ja võimalusi, mida see neile pakub.

On selge, et kultuuriliste muutuste esilekutsumises ja põhiväärtuste õpetamisel ja edasiandmisel on haridusel täita esmatähtis roll ja keegi väljapoolt neid probleeme lahendada ei saa.

Maailma edukaimate haridussüsteemide edutegurite väljaselgitamisel on jõutud järeldusele, et kvaliteetse hariduse pakkumisel on kõige olulisem roll õpetajal.⁴ Eestis õpilaste toimetulekut analüüsid⁵ jõutakse koolikliima tähtsuseni – õpilaste hakkamasaamist koolis mõjutab lisaks õpetajate suhtumisele ning nende poolt tulenevale abile ja toetusele ka kooli väärtussüsteem.

Lasteaiad, koolid ja kutsekoolid on institutsioonideks, kus teadlikult saab suunata laste ja noorte väärtuste, hoiakute ja inimõiguste alaste teadmiste kujunemist, vähendada aegunud soostereotüüpide piiravat mõju indiviidide ja ühiskonna arengule. Õpetajate teadmised ja oskused soospekti arvestamiseks ning soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks sõltuvad aga õpetajate esmahariduse ja õpetajate täiendkoolituse sisust ja kvaliteedist.

Käesolevas sissejuhatavas artiklis avatakse põhiline mõisteraamistik, mille abil soolise võrdõiguslikkuse ja naiste ning meeste võrdsuse-ebavõrdsuse probleeme on otstarbekas avada ja analüüsida, tutvustatakse teemavaldkonna ja õpetajaharidusega seotud hariduspoliitilisi dokumente, antakse ülevaade soo ja hariduse uurimisvaldkonnas toimunud paradigmaatilistest muutustest ja ilmnunud seaduspärasustest ning tutvustatakse kogumikus avaldatavaid artikleid.

3 Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. ENÜ 2012.

4 McKinsey & Company. (2007). How the World's Best-performing School Systems Come out on Top

5 Ruus, Viive-Riina; Veisson, Marika; Leino, Mare; Ots, Loone; Pallas, Linda; Sarv, Ene-Silvia; Veisson, Anneli (2007). Õpilaste edukus, toimetulek ja heaolu koolis. Tiiu Kuurme (Toim.). Eesti kool 21. sajandi algul. kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek (7–58). Tallinna Ülikooli Kirjastus

1. Mõisteraamistik

1.1. Sooline võrdõiguslikkus

Ühiskond ja sõnavara on pidevas muutumises. Viimastel aastatel on kasutusele tulnud selliseid mõisteid nagu võrdsuspoliitika ja soolõime, soopõhine vägivald, samasoolisus, sooneutraalsus ja kesksoolisus, soovaba lasteaed Rootsis jms, mis tahtmatult ja segadusttekitavalt mõjutavad ka soolise võrdõiguslikkuse tähendussisu mõistmist.

Oma osa selles semantilises segaduses on ka soolisuse ja seksuaalsuse segajamisel.

Soolise võrdõiguslikkuse teemavaldkond seondub naiste ja meeste, tüdrukute ja poiste võrdlemisega, soo kui sotsiaalse institutsiooni analüüsimisega ja ühiskonna tasandil sugude võrdsuse saavutamisega. LGBT inimeste puhul on küsimus nende mittediskrimineerimise põhimõtte ja võrdse kohtlemise normi järgimises. Seksuaalvähemuste teemaga seotud küsimused moodustavad iseseisva poliitikavaldkonna.

Hariduse ja soo temaatika mõistmiseks on vaja soolise võrdõiguslikkuse tähendusväli täpsemalt lahti seletada.

Soolise võrdõiguslikkuse õiguslik tähendus on toodud soolise võrdõiguslikkuse seaduses,⁶ s.o naiste ja meeste (kui sotsiaalsete gruppide) võrdsed õigused, võrdsed kohustused, võrdsed vastutused ja võrdsed võimalused.

Sugude võrdsus on inimõiguste põhimõte, mille kohaselt pole üks sugu parem ega halvem kui teine, aga sageli kasutatakse seda sünonüümina soolise võrdõiguslikkuse määratlusele.

Kuna tegemist on kahe suurima sotsiaalse grupiga, näitab naiste ja meeste tegelikku olukorda kirjeldavate andmete võrdlemine ka *võimaluste võrdsust*. Andmeteks võivad olla statistilised ja kvalitatiivsed näitajad, sh ühiselt jagatud arvamused ja eelarvamused, hoiakud ja hinnangud.

Soolise võrdõiguslikkuse mõistega tähistatakse sellist ideaalolukorda ühiskonnas, kus kõik inimesed on vabad arendama oma isiklike võimeid ja tegema valikuid, mida ei piira traditsioonilised soorollid ning -stereotüübid ja naiste ning meeste vaheline hierarhiline võimusuhe. Just sellise ühiskonnakorra poole liikumise nimel on haridus- ja teadusasutustele kehtestatud kohustus soolist ebavõrdsust vähendada.

Kitsamas tähenduses on *sooline* võrdõiguslikkus mõiste, mis tähistab selgepiirilist poliitika- ja teemavaldkonda, mis tegeleb ühiskonna kahe kõige suurema sotsiaalse grupi – naiste ja meeste sotsiaalsete suhete, sh võimusuhte tasakaalustamisega.

Soolise võrdõiguslikkuse küsimusi saab avada eri vaatepunktidest.

Naiste ja meeste võrdne kohtlemine tähendab juriidilist aspekti, mis keelab otsese ja kaudse diskrimineerimise soo alusel. Võrdse kohtlemise põhimõtet rikutakse, kui isikut või isikute gruppi koheldakse teisest erinevalt mingite soogrupile ja seeläbi ka selle üksikesindajale oletatavalt omaste või omistatavate omaduste tõttu. Tavaliselt lähtub see eelarvamustest, stereotüüpsetest arusaamadest, traditsioonilistest soorollidest, kehtivast sooideoloogiast.

6 Soolise võrdõiguslikkuse seadus.

Ühiskonna, organisatsioonide ja institutsioonide tasandil e. sotsiaalsest aspektist mõõdetakse soolist võrdõiguslikkust erinevate tunnuste ja indikaatorite alusel,⁷ püüdes hinnata soogruppide staatust ja positsiooni.

Sooline võrdõiguslikkus on üldine hüve ja üks euroopalikest väärtustest.

Euroopalikuks väärtuseks on ka *võrdsus*. Võrdsus ei tähenda identsust, samasust, vaid on vastandmõiste ebavõrdsusele. Võrdsust mõõdetakse ühe või teise sotsiaalse grupi õiguste, kohustuste, vastutuste ja võimaluste või mingite muude näitajate võrdlemisel mõne teise grupi samade näitajatega. Võrdsuse vastandmõisteks on ebavõrdsus. Hoopis teiseks mõistepaariks on erinevus-sarnasus, mis inimõiguste kontekstis pole oluline, sest kõik on võrdselt inimesed.

Naiste ja meeste ebavõrdsus väljendub näiteks erinevas osaluses otsustamisprotsessides, erinevas staatuses tööturul ja majanduses, erinevates kohustustes nii tasustatud kui tasustamata tööde puhul, erinevates haridusvalikutel, erinevas elueas, erinevustes juurdepääsul ressurssidele (sh. aeg, informatsioon, võrgustikud) jms.

Selguse mõttes eristatakse võrdsust *de jure* ja võrdsust *de facto*.

Avalikus inforuumis on *võrdne kohtlemine* omandanud positiivse ja õiglase tähenduse ja seda tõlgendatakse peamiselt ühetaolise kohtlemisena.

Oluline on mees pidada, et võrdne kohtlemine tähendab, et võrdseid tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt, st. kui olukord ja tingimused ei ole ühesugused, tuleb nende erinevustega arvestada nii, et kohtlemise tulemusel oleksid nt. võimalused võrdsed. Ühesugune kohtlemine ei taga võrdsuse saavutamist, sest inimeste lähtepositsioonid ja võimalused on juba sotsiaalse kihistumise tõttu erinevad.

Võrdse kohtlemise normidega määratakse tavaliselt ära, milliseid sotsiaalseid gruppe millistega võrrelda tuleb.

Samuti on suupäraseks kujunenud *võrdsete võimaluste* mõiste, mida sageli kasutataksegi ühesuguste tingimuste tähenduses, arvestamata, et see eeldab konkreetse väliskeskonna võimaluste hindamist mingi sotsiaalse grupi seisukohalt ning muudatusi võrdsuse tagamiseks.

Soolise tasakaalu mõiste tähendab kahe soogrupi arvuliselt võrdset esindatust.

Soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks ei küsita, kas "süüdi" on üks või teine soorühm, vaid püütakse mõista, kuidas nagu sotsiaalne institutsioon ja ühiskonda struktureeriv kategooria mõjutab nii indiviidide kui ka sotsiaalsete rühmade ühiskondlikku käitumist ja identiteeti. Seega pole tegemist soorühmade vastandamisega või pelgalt naiste ja meeste, tüdrukute ja poiste erinevuste-sarnasuste küsimusega, nagu argiteadvuslikult sageli arvatakse.

Soolise võrdõiguslikkuse teema tekitab küll palju emotsioone aga nõuab samaaegselt teaduspõhist lähenemist.

7 Võrdõigusvolinik. Sooline võrdõiguslikkus – mõisted ja mõõtmine. <http://www.vordoigusvolinik.ee/wp-content/uploads/2015/11/7-TEEMALEHT-SOV-m%C3%B5isted-ja-m%C3%B5%C3%B5tmine.pdf>

1.2. Sugu ja soolisus

Sugu/soolisus on üks ühiskonna kirjeldamise põhikategooriaid, nagu näiteks ka rahvus ja vanus.

Kõige levinumas tähenduses sotsiaalteadustes ongi sugu üks sotsiaaldemograafiline tunnus, kategooria.

Sugu on igas ühiskonnas nii oluline põhikategooria, et see omistatakse sünniga igale inimesele vastavalt tema bioloogilistele sootunnustele, jagades isikud bioloogiliselt naissoost ja meessoost isikuteks.

Praeguseks on sotsiaal- ja neuroteaduslike uurimuste tulemusel jõutud järeldusele, et peale bioloogilis-anatoomiliste erinevuste ei ole mingeid kaasasündinud erinevusi nais- ja meessoost isikute intellektuaalsetes võimetes, huvides, iseloomuomadustes, harjumustes jms. Kõik sotsiaalsed erinevused omandatakse sotsialiseerimise käigus sotsiaalselt ja kultuuriliselt kokkulepitud arusaamade alusel sellest, mida peetakse ühele või teisele soorühmale, naiseks ja meheks olemisele omaseks või kohaseks.

Seetõttu peetakse sotsiaalteadustes oluliseks eristada bioloogilist (ingl *sex*) ja sotsiaalset (ingl *gender*) sugu.

Bioloogiline sugu tähendab inimeste eristamist naisteks ja meesteks vastavalt nende bioloogilistele/anatoomilistele sootunnustele.

Sotsiaalne sugu aga viitab naistele ja meestele omistatavatele ning sobivaks peetavatele omadustele, oskustele.

Niisiis osutab soo ja soolisuse mõiste mitte soojätkamise ihulistele tunnustele, vaid sotsiaalsetele, kultuurilistele ja psühholoogilistele struktuuridele, mis on ajaloolis-kultuuriliselt pidevas muutumises ja muudetavad.

Valdavalt kasutatakse soo ja soolisuse mõisteid sotsiaal- ja humanitaarteadustes sotsiaalselt konstrueeritud soo tähenduses.

Näiteks soo mõistest tuletatud omadussõnad "*soolisustatud*" ja "*soolistatud*" viitavad selliste soopõhiste erinevuste ja ebavõrdsuste (taas)tootmisele ja alalhoidmisele, mis eristavad tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste tegevusalasid, huve, haridusvalikuid, ameteid ja töökohti jms., mis pole mingil viisil bioloogiliselt tingitud või ettemääratud.

Eestikeelsete terminitena sisaldavad mõisted "naine/naised" ja "mees/mehed" nii bioloogilist kui ka sotsiaalselt konstrueeritud tähenduskomponenti, nii tegelikke kui oletatavaid omadusi ja rolle, mida sugudele omistatakse.

Feminiinsus ja maskuliinsus ei ole indiviidi fikseeritud olemus või kindlate iseloomujoonte kogum, vaid need ilmnevad sotsiaalses tegevuses, olles erinevates konkreetsetes sotsiaalsetes tingimustes erinevad. Nende väärtuseline hindamine oleneb aga alati sellest, millised sotsiaalsed suhted valitsevad sugude vahel.

Sooaspektidega arvestamine tähendab, et kõiki neid küsimusi, probleeme ja kitsaskohti, mis puudutavad tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste elu, sh spetsiifilisi vajadusi, võimalusi ja panust haridus- ja muudesse erinevatesse eluvaldkondadesse, tuleb asetada analüüside, poliitiliste otsuste, lühi- ja pikaajaliste tegevuskavade keskmesse.

Nüüdisaegses õigus- ja majandusteaduses, sotsioloogias ning politoloogias käsitletakse sugu, soolisust ja

soosüsteemi nii ühiskonna struktuuri kui ka igasuguse sotsiaalse käitumise ühe mõjutegurina.

1.3. Sooline võrdõiguslikkus hariduses

Kuna Eesti hariduspoliitilistest dokumentidest ei selgu, mida mõistetakse soolise võrdõiguslikkusena haridusvaldkonnas, siis tuleb lähtuda Euroopa Komisjoni üldisest määratlusest: *"Võrdsuse all mõistetakse seda, kui suurel määral saavad üksikisikud kasutada hariduse ja koolituse eeliseid, võttes arvesse võimalusi, juurdepääsu, kohtlemist ja tulemusi"*.⁸

Võrdne juurdepääs kõikidele haridusastmetele ja -valdkondadele peaks looma kõigile tütarlastele ja poistele *võrdsed võimalused* saada formaalset ja mitteformaalset haridust.

Küsimus ei piirdu ainult lasteaegade ja koolivõrgu piisavuse ja füüsilises ligipääsetavusega, oluline on, et tüdrukud ja poisid neid võimalusi, sh ka väljaspool formaalharidussüsteemi pakutavaid õppimisvõimalusi tegelikult saavad kasutada või kasutavad.

Võimaluste hindamiseks ja mõõtmiseks arvestatakse kvantitatiivsete andmete alusel nais- ja meessoost õpilaste tegelikku osalemist haridussüsteemis,⁹ aga ka erinevates ainekursustes, huvialategevustes jms. Erinevuste ilmnmisel tuleks jõuda selgusele, miks näiteks poisid osalevad huvialaringides vähem kui tüdrukud¹⁰ ja milliste huvialade puhul on üks soogrupp ülekaalus ning mõelda, mida tuleks teha, et võimalused oleksid tasakaalus.

Võrdsed võimalused haridusprotsessis tähendavad, et

- alus, alg- ja põhihariduses õpivad tüdrukud ja poisid sama õppekava alusel ja samu aineid, saavad samu kogemusi ja oskusi ning neile esitatakse ühesuguseid nõudmisi ja soostereotüüpidest vabu ootusi;
- tütarlaste ja poiste vahel ei ole suuri erinevusi gümnaasiumi õppesuundade ja valikkursuste valikutes;
- kasutatakse selliseid õppemeetodeid ja -materjale, mis on vabad soolistest stereotüüpidest, sh. eelkõige aegunud soorollidest;
- arvestatakse individuaalsete erinevustega õpilaste õpistiilides (individualiseeritus) ja püütakse toetada erinevate maskuliinsuste ja feminiinsuste väljaarenemist.

Näiteks PISA andmed, mis näitavad, et Eestis on poiste lugemisoskus oluliselt madalam kui tüdrukutel ning tüdrukutel on jälle madalam enesehinnang matemaatika õppimisel, annavad märku sellest, et meie haridussüsteem ei anna tüdrukutele ja poistele edasisel haridusteel võrdsed võimalusi.¹¹

8 Euroopa Komisjon, 2006

9 Rahvusvaheliseks indikaatoriks on näiteks alushariduses osalemine vanuse järgi:

Laste osatähtsus koolieelses lasteasutustes ja kooliks ettevalmistavates rühmades (Eestis alates 3. eluaastast). Selle indikaatori puhul on oluline õppimise komponent: alusharidust omandavad lapsed peavad läbima õppekava, mille eesmärk on last õpetada, arendada ja kooliks ette valmistada.

10 Vanemate suhtumine laste ja noorte huvialaharidusse. Kaardistav uuring. Faktum, 2005. www.hm.ee/index.php?popup=download&id=4084

11 PISA 2012 põhiuuringu tulemuste kokkuvõte <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=12598>

Soolisest võrdõiguslikkusest e. naiste ja meeste haridustulemuste võrdsusest ühiskonna tasandil saab rääkida siis, kui

- haridustee pikkus, akadeemiline kvalifikatsioon, kutsetunnistused, diplomid jms. ei erine sugude lõikes ja
- peale haridussüsteemi on naistel ja meestel omandatud võrdne staatus ja karjäärivõimalused tööturul, ettevõtluses, otsustusprotsessides osalemises, majanduslikus sõltumatuses, töö- ja pereelus vastutuste ja kohustuste jagamisel jms ning
- haridusvaldkonna töötajate hulgas on võrdsel hulgal naisi ja mehi kõigil haridusastmetel.

Haridusvaldkonna asutuste – lasteaedade ja koolide, neid administreerivate üksuste¹² tasandil tähendaks sooline võrdõiguslikkus

- soolist tasakaalu kõigis haridustöötajate gruppides ja kõigil astmetel;
- nais- ja meestöötajate võrdset väärtustamist, sh. nende töö tasustamisel;¹³
- demokraatlikku ja õiglast organisatsioonikultuuri;
- naiste ja meeste, poiste ja tüdrukute vastandamise ja erineva väärtustamise vältimist;
- poiste ja tüdrukute vajadustega arvestamist soolise võrdõiguslikkuse eesmärkide saavutamiseks, ühiskonnapoolsete soostereotüüpide teadvustatust ja nende taastootmise vältimist õppe- ja kasvatustöös.

Indiviidide tasandil tähendab sugude võrdsus seda, et tüdrukud ja poisid, naised ja mehed tajuvad

- endi õiglast kohtlemist;
- võrdseid nõudeid, norme ja ootusi, võrdset tähelepanu, juhendamist ja toetamist;
- võrdseid kriteeriume hindamisel, vaimset ja füüsilist turvalisust, vabadust soolisest ja seksuaalsest ahistamisest;
- häid suhteid soogruppide sees ja vahel;
- õigust oma arvamusi avaldada ja
- on vabad piiravatest stereotüüpsetest rolliootustest enda minapildi ja soolise identiteedi kujundamisel.

1.4. Soosuhted

Soosuhteid saab käsitleda erinevatel tasanditel.

Soosuhted on sotsiaalselt organiseeritud suhted ühiskonna tasandil, *riigi ja soogruppide* vahel. Need väljenduvad ühiselt jagatud ettekujutustena ja on sageli sätestatud nii seaduste kui ka tavanormidega.

Näiteks kui seadustega on antud õigus lapsehoolduspuhkusele ainult emadele, määratletakse sellega nii

12 haridusasutusi administreerivad üksused (ministeeriumid, allasutused, KOV haridusametnikud), asutused, mis pakuvad otseselt õppetööga seotud teenuseid ja vahendeid (kirjastused) asutused, mis pakuvad haridusega seotud abiteenuseid (nt. kutse- ja karjäärinõustamine)

13 Eesti Statistikaameti 2010.a.a andmetel teenivad naisõpetajad nii koolis kui ka ülikoolis 29% madalamat palka kui nende meessoost kolleegid.

vanemate vahelised õigused ja kohustused kui ka naiste ja meeste staatus tööturul.

Suhteid erinevate *soogruppide vahel* näiteks lasteaias, koolis, organisatsioonis mõjutavad levinud stereotüübid naiste ja meeste omaduste, käitumise ja tegevuste kohta. Nii näiteks identifitseerivad poisid ja mehed end peamiselt igasuguse naiselikkuse eitamise kaudu.

Kui rääkida *indiviididevahelise suhtlemise* tasandist, on vastastikused suhted sageli mõjutatud hoiakutest ja arvamustest ehk eelarvamustest selle kohta, milline käitumine on naistele või meestele kohane.

Indiviidi tasandil saab rääkida soolisest identiteedist – isiksuse suhtumisest iseendasse kui teatud soogrupi esindajasse.

Seega on soolise ebavõrdsuse taga olevate hierarhiliste suhete nähtavakstegemine ja analüüsimine keerukas. Arvestada tuleb mitmetahuliste ja erinevaid tõlgendusvõimalusi pakkuvate sotsiaalsete protsessidega, kus ühte ja lihtsat põhjust ja tagajärje seost on raske välja tuua. Näiteks naistele ja tütarlastele omistatav suurem tagasihoidlikkus, enesekriitilisus ja väiksem enesekindlus ei ole niivõrd soolise ebavõrdsuse põhjus, kuivõrd hoopis selle tagajärg.

R. Connell¹⁴ pakub välja neli mõõdet, aspekti, mille alusel saab analüüsida reaalsuses ilmnevat soolisust ja sugudevahelisi suhteid.

Sümboolne aspekt – katab kõiki neid mõisteid, ideid, lausungeid jms. mis on sooliselt märgistatud e. soolisustatud. Näiteks niipea kui kasutatakse mõistet "*naine*" või "*mees*", "*naised*" või "*mehed*", kutsutakse esile nende sõnadega seotud mõistete süsteemid, arusaamad ja ootused. Enamasti rakendub selline tõlgendustesüsteem, mis kasutab sooliste erinevuste tähistamiseks mõistete vastandpaare. Näiteks koolis seostatakse meesõpetajaid pigem distsipliini, naisõpetajaid hoolitsemisega. Sellised tähenduseseosed on väga tugevad, kuigi tegelikkuses on mehed ka hoolitsevad ja naised võivad nõuda distsipliini.

Emotsionaalne aspekt katab romantilisi tundeid, seksuaalset iha, soolisustatud emotsioone. Näiteks lubatakse meestel väljendada oma viha viisil, mida ei peeta sobivaks naistele, naistel lubatakse rohkem väljendada valu ja kahjutunnet. Tunded, mis on seotud soonormidega, võivad olla vägagi tugevad ja selliste normide rikkumine võib esile kutsuda viha ja raevu.

Produktiivsuse aspekt puudutab tööde jagamist. Ülesanded, ametid, töökohad ja tootmine on soolisustatud. Näiteks on hariduses paljud õppeained ja programmid seostatavad feminiinsuse või maskuliinsusega.

Võimu aspekt hõlmab nii institutsionaliseeritud võimu kui ka palju muid hierarhiaid, mis määravad juurdepääsu hinnatud ressurssidele. Siia alla loetakse ka ühiskonnas meeste domineerimine ja naiste allutatus.

14 Connell, R. W. (2009). Gender in world perspective. Cambridge: Polity Press.

1.5. Soosüsteem

Mitmed autorid kirjeldavad sugudevahelisi suhteid sotsiaalse süsteemina – soosüsteemina ehk staatuste ja rollide korraldatusena, mis eksisteerib lahus inimestest, kes staatust omavad ja rolle täidavad. Soosüsteemi avaldumise kesksimateks valdkondadeks peetakse võimu, tööde jaotamise, inimestevahelise suhtlemise ja kultuuri tasandit. Selline lähenemine aitab vältida ka vaidlusi selle üle, nagu oleks üks või teine sugu olukorras "süüdi".

Soosüsteemi toodavad ja taastoodavad inimesed ise vastavalt kehtivale sooideoloogiale soorolle kindlaksmääravate normide, stereotüüpide ja ideede kordamise ja edasiandmisega üha uutes ja uutes situatsioonides. Normide omandamine ja edasiandmine uutes situatsioonides on pidevalt varieeruv ning sõltub igast ühiskonnaliikmest, eelkõige aga neist, kellel on võimu avalikku arvamust kujundada. Seega saavad soosüsteemi, selles kehtivaid norme ja sooideoloogiat mõjutada inimesed ise, kui nad seda süsteemi teadvustavad, selle toimimise seaduspärasusi tunnevad, seda kahtluse alla seavad ja selle üle arutavad.

1.6. Sooideoloogia

Viisides, kuidas soorollide üle arutletakse ja soolisusega seotud nähtustele reageeritakse, peegeldub sooideoloogia.

Sooideoloogia on suhteliselt nõrgalt seostatud kogum ideid, hinnanguid, väärtusi, hoiakuid, mille abil normaliseeritakse ja õigustatakse kehtivat soosüsteemi, ootusi naiste ja meeste sotsiaalsetele rollidele ja rollidevahelistele suhetele. Sooideoloogiat antakse suures osas edasi teksti ja kõnega, ent ka müütide, stereotüüpsete hoiakute, sümbolite, rituaalide või muude sotsiaalsete praktikate kaudu. Just keelekasutusega luuakse ja kujundatakse nii teadmisi, uskumusi ja väärtusi kui ka rühmadevahelisi suhteid ja rolle, samuti sotsiaalseid identiteete.

Traditsioonilised sooideoloogiad on uskumuste süsteemid, mis seletavad, miks ja kuidas naised ja mehed üksteisest erinevad. Nad määravad erinevuste alusel naiste ja meeste erinevad (ja tingimata ebavõrdsed) õigused, vastutuse, piirangud ja tasud ning õigustavad halvustavaid reaktsioone teisitimõtlejate suhtes. Kaheks põhipostulaadiks on naiste ja meeste erinevuste rõhutamine ja vastandamine ning meeste ja mehelikkusega seotu suurem väärtustamine.

Egalitaarsed, st võrdsusele suunatud ja *liberaalsed sooideoloogiad* on uskumuste süsteemid, mis tunnistavad inimeste valikuvabadusi, naiste ja meeste võrdsust, naiste ja meeste võrdse kohtlemise olulisust ja toetavad egalitaarset tööjaotust.

1.7. Soostereotüübid

Soostereotüübid on lihtsustavad ning liigselt üldistavad, kuid ühiskonnas sügavalt juurdunud uskumused ja hoiakud naiste ja meeste, poiste ja tüdrukute erinevuste, iseloomulike joonte, neile sobivate rollide, ametite, käitumise, välimuse jms. suhtes. Stereotüüp on alati üldistav ning ühtlustab grupisisest tegelikku variatiivsust. Individuaalsus jääb tahaplaanile.

Stereotüübid on sageli hinnangulised ja kannavad väärtuselisi tähendusi.

Soostereotüüpe võib jagada kolme rühma: maskuliinsuse-feminiinsuse, soorollide või meestele ja naistele sobivaks peetud tegevuste alusel.

Maskuliinsuse-feminiinsusega seotud stereotüübid absolutiseerivad sugude psühhofüsioloogilisi ja sotsiaalseid erinevusi. Näiteks peetakse mehi aktiivsemateks ja ratsionaalsemateks, naisi aga passiivsemateks ja emotsionaalsemateks.

Stereotüüpsete soorollide kohaselt oodatakse, et isik käitub vastavalt tervele hulgalolevatele käitumisnormidele, mida peetakse tema soole kohaseks.

Tulenevalt stereotüüpsetest ja normatiivsetest arusaamadest poistele ja tüdrukutele sobiva käitumise kohta, tajutakse näiteks tüdrukute ja poiste täpselt samasugust käitumist erinevalt ja seetõttu ka reageeritakse erinevalt. Uuringud kinnitavad, et vanemad kohtlevad oma poegi ja tütreid erinevalt, mis tingib selle, et poiste ja tüdrukute arenguteed kujunevad erinevaks.¹⁵

Stereotüüpseteks soorollideks, mida lasteaed ja kool taastoodavad, on näiteks ettekujutus sellest, et tüdrukud on vaiksed, hoolitsevad, abivalmid, teistega arvestavad, asetavad teiste huvi esikohale. Arvukatest uuringutest leiab seaduspära, et tütarlaste akadeemilist võimekust selgitatakse nende suure tööga ja poiste oma loomuliku andekusega. Paradoksaalselt vastupidiselt aga selgitatakse ebaedu õppimises – poiste puhul laiskusega ja tüdrukute puhul vähese võimekusega.¹⁶ Enamgi veel – neid soolisi erinevusi kiputakse selgitama bioloogiliste põhjustega, jättes arvestamata tüdrukute ja poiste õppimist, edasijõudmist, motivatsiooni ja hoiakuid mõjutava sotsiaalse keskkonna mõju.

Soorollide stereotüübid mõjutavad õpilaste ja õpetaja suhtlemist klassis. Õpetajad näiteks suhtlevad poistega rohkem, kes saavadki tavapäraselt rohkem õpetaja tähelepanu.¹⁷ Tütarlapsi kiidetakse viisakuse, vaikne olemise ja abivalmiduse eest, st. stereotüüpse feminiinse käitumise eest.

Poiste ennastkehtestava käitumise julgustamine võib viia selleni, et nt. loodusteaduslike ainete kabinetites tegelevad poisid tehniliste vahenditega enesekindlamalt, jättes tüdrukutele märkmetegemise ülesanded või töökoha koristamise.¹⁸ Tüdrukute stereotüüpsed hoiakud teaduse kui maskuliinse tegevusala suhtes võivad seega tingida nende passiivsema rolli loodus- ja täppisteaduste suhtes.

Soostereotüüpsete rollide kohaste käitumiste aktsepteerimine normaalsetena, poiste kiitmine ennastkehtestava käitumise, riskivõtmise eest ja tüdrukute kiitmine konformsuse ja teiste huvide esileseadmise eest jääb enamasti nähtamatuks ja märkamatuks nii õpilastele kui õpetajatele. Kumbki pool ei märka, kuidas pea imeväikesed erinevused kõnes, hääletoonis ja suhtumises mõjutavad motivatsiooni ja käitumist. Näiteks on selgunud, et eelhoiak, nagu peaksid tüdrukud teiste huve oluliselt pidama, mõjutab nende edukust koolis. Nii ongi tüdrukute õpimotivatsiooniks tugev soov teha meelehead vanematele ja õpetajale, mitte neile endile.¹⁹ Soolise stereotüübi tulemuseks võib olla tüdrukutele ka õpitud abitus – kui

15 Soopsühholoogia. (2008). Toim. Eagly, Beall ja Sternberg. Tallinn: Külim.

16 Liu, F. (2006). School culture and gender. In C. Skelton, B. Francis, & L. Smulyan (Eds.), *The SAGE Handbook of Gender and Education* (pp. 425–438). Thousand Oaks, CA: Sage.

17 Martin, S., Milne C. E., & Scantlebury, K. (2006). Eyeroilers, jokers, risk-takers and turn sharks: Target students in a professional science education program. *Journal of Research in Science Teaching*, 43(8), 819–851.

18 Scantlebury, K. (2006). Gender. In K. Tobin (Ed.), *Teaching and learning science: A handbook* (pp. 201–206). Praeger Publishing.

19 Scantlebury, K. (2009) Gender Role Stereotyping. *School and Academics*. Education.com.

õpetaja neid vastamisel sageli aitab, võivad nad omaks võtta, et pole õppimiseks võimelised. Teiste eest hoolitsemise stereotüüp omistatakse tüdrukutele traditsioonilise hooldajarolli alusel. Poistel, kelle edukust seostatakse sünnipärase intelligentsuse ja andekusega, võivad aga probleemid kerkida siis kui võimed ilma õppimata ei taga enam edu. Seetõttu võivad poisid neil juhtudel tajuda endid läbikukkunuina.

Stereotüüpsed ootused tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste käitumise kohta võivad suruda neid rollidesse, kus nad justkui vastavadki ootustele. Stereotüübid kallutavad situatsiooni tajuga ja tähendusi ning mõjutavad info töötlemist. Soostereotüübid mitte ainult ei määratle, millised tüdrukud ja poisid, naised ja mehed on, vaid kirjutavad ka ette, millised need peavad olema – nt. mehed professionaalselt edukad, naised orienteeritud suhetele. Stereotüübid on normatiivsed.

Soostereotüübid on ajaloolis-kultuuriliselt välja kujunenud eelkõige seoses traditsioonilise töö- ja võimujaoitusega naiste ja meeste vahel. Põhiliseks soorollide eristajaks on olnud avalik ja kodune sfäär.²⁰

Soorollide stereotüüpiseerimine mõjutab õpilaste arusaama oma võimetest ja saavutustest. Kujuneb ju kooliajal välja enesehinnang ja usk oma võimetusse. Uuringud näitavad, et õpetajate ootused õpilaste võimetele, saavutustele ja käitumisele on mõjutatud soorollistereotüüpidest.²¹

Nii nagu sooideoloogia väljendub keeles ja kõnes, ilmnevad keeles stereotüübid tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste omaduste, rollide ja tegevusalade kohta. Ja keele abil neid ka konstrueeritakse – luuakse, taasluuakse või muudetakse.

Soorollide stereotüübid on tavaliselt märkamatud ja ilma eelteadmiste ning vastava koolitusega jäävadki märkamata ja vaidlustamata.

Aeg-ajalt võib Eestis kohata arvamusi, et noorema põlvkonna puhul pole soolised stereotüübid enam eriti määravad ning olulised, aga faktidele tuginev statistika seda kahjuks ei näita.²² Näiteks Praxis poolt 2014.a. läbiviidud tudengite küsitlusest selgus, et kolmandik üliõpilastest on soorollide osas vägagi stereotüüpsete hoiakute kütkes. Leitakse, et mees peaks olema pere peamine toitja, poisid peaksid karjäärivalikul tüdrukutest enam lähtuma tulevases sissetulekust ning poisse ja tüdrukuid peaks õpetama erinevalt.²³

20 Euroopa Nõukogu. (2011) Uurimus soostereotüüpidega võitlemisest hariduses. Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse juhtkomitee. Strasbourg, 2. detsember 2011. CDEG (2011) 16

21 Renold, R. (2006). Gendered classroom experiences. In C. Skelton, B. Francis, & L. Smulyan (Eds.), *The SAGE Handbook of Gender and Education* (pp. 439–452). Thousand Oaks, CA: Sage.

22 Soolise võrdõiguslikkuse monitooring, 2013. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2014. Artiklite kogumik. Toim. Triin Roosalu. Sotsiaalministeerium, 2014.

23 Biin, H., Mägi, E. Uus põlvkond, vähem stereotüüpe? Praxis, <http://www.praxis.ee/kajastused/uus-polvkond-vahem-stereotuupe/>

2. Rahvusvahelised hariduspoliitilised suundumused ja õpetajaharidus

2010.aastal andis Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee liikmesriikide valitsustele välja soovitus,²⁴ milles on ära toodud põhimõtted, standardid ja meetmed soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks. Lisaks üldistele valitsuse tegevusi suunavatele standarditele on selles haridusvaldkonna standardite all muuhulgas nimetatud sooaspekti lülitamine kõikidesse hariduspoliitikasse, soolise võrdõiguslikkuse teema lülitamine õpetajate esma-, ümber- ja täiendõppe programmidesse ning regulaarne järelevalve õppekavade, õppeainete sisu, haridusstandardite, õppe- ja teadmiste omandamise vahendite, klassi- ja koolielu korralduse üle sooliste stereotüüpide kaotamiseks kõikidel haridussüsteemi tasanditel.

Euroopa Nõukogu standardite üheks kriteeriumiks on *soo- ja naisuurimuste olemasolu* ülikoolides ning nende piisav toetamine ja rahastamine. See saadab selge sõnumi, et tegemist on spetsiifilise teadmistevaldkonnaga.

Arvukates hariduspoliitilistes dokumentides^{25 26} rõhutatakse, et õpetajad mängivad õpilase identiteedi väljakujunemisel suurt rolli ning avaldavad märkimisväärset mõju õpilaste soopõhisele käitumisele koolis.

Euroopa Parlamendi resolutsioonis õpetajahariduse kvaliteedi parandamise kohta rõhutatakse sootundliku õpetamise ja soolise aspekti olulisust õpetajakoolituses.²⁷ Järeldustele, et soolise võrdõiguslikkuse teema ja eesmärgid peaksid õpetajahariduses olema senisest suurema tähelepanu all, on jõutud ka rahvusvahelistes²⁸ ja muude riikide, näiteks Islandi²⁹, Suurbritannia³⁰ Soome^{31 32} ja Rootsi³³ uuringutes.

Euroopa Parlamendi raportis³⁴ rõhutatakse, et õpetajatel on oma hoiakute ja õppemeetoditega sotsiaalse muutuse vahendajatena väga oluline roll soolise võrdõiguslikkuse edendamises ja see tuleks integreerida haridussüsteemi kõikidesse tasanditesse ja aspektidesse. Ühtlasi tuuakse välja, et õpetajatele on kõigil koolihariduse ja kogemusõppe tasemetel vaja pakkuda põhjalikku alusõpet ja jätkuvaid koolitusi võrdõiguslikkuse valdkonnas, sh võimaldada neile vastastikust õpet ja koostööd välisorganisatsioonide ja asutustega, et luua teadlikkus mõjust, mida soorollid ja soolised stereotüübid avaldavad nende õpilaste

24 Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele REC(2007)17 soolise võrdõiguslikkuse standardite ja mehhanismide kohta

25 Euroopa Nõukogu soolistest stereotüüpidest vaba hariduse edendamine

26 CM/Rec(2007)13 Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise kohta hariduses <http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=337>

27 Euroopa Parlamendi 23. septembri 2008. aasta resolutsioon õpetajahariduse kvaliteedi parandamise kohta (2008/2068(INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0422+0+DOC+XML+V0//ET>

28 European Commission. Gender Differences in Educational Outcomes: study on the measures taken and current situation in Europe. Allalaaditav: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/120EN.pdf

29 Gudbjornsdottir, G, Larusdottir, S.H. (2012) Gender and Equality Awareness in Teacher Education. Conference: ECER 2012, The Need for Educational Research to Champion Freedom, Education and Development for All. <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/6/contribution/17275/>

30 Younger, M. and Warrington, M. (2008). The gender agenda in primary teacher education in England: fifteen lost years. *Journal of Education Policy*, 23(4), 429-445.

31 Lahelma, E. (1992) Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsinki: Yliopistopaino. 1992

32 Lampela, K.(1995) Sukupuolineutraalisuus oppilaitoksissa. Opettajien, rehtoreiden ja koulutoimenjohtajien näkemyksiä oppilaan sukupuolesta. Opetushallitus.1995 Helsinki: Yliopistopaino

33 Arreman, I. and Weiner, G. (2007). Gender, research and change in teacher education: a Swedish dimension. *Gender and Education*, 19(3), 317-337.

34 Euroopa Parlament. Hariduse abil tütarlaste mõjuvõimu suurendamise kohta ELis. Raport, 2014 A8-0206/2015

enesekindlusele ja õppeainete valikule.³⁵

Rahvusvaheliselt soovitatakse selliste materjalide lülitamist esma- ja täiendkoolitusse, mis võimaldaks õpetajail mõtiskleda omaenese identiteedi, uskumuste, väärtuste, eelarvamuste, ootuste, hoiakute, feminiinsuse/maskuliinsuse väljenduste ning oma õpetamisviisi üle ning mis ühtlasi julgustaksid õpetajaid vaidlustama selliseid soostereotüüpidel põhinevaid hoiakuid ja uskumusi, mis takistavad poiste ja tütarlaste isiklikku arengut ning oma potentsiaali täielikku ärakasutamist.^{36 37}

Hariduse ja koolituse valdkonna üleeuroopalise koostöö uute prioriteetide³⁸ hulka kuulub tegelemine soolise ebavõrdsuse küsimusega hariduses ja koolituses ning naiste ja meeste ebavõrdsete võimalustega ning sooliselt tasakaalustatumate haridusvalikute edendamine.

Euroopa Komisjoni andmetel³⁹ on peaaegu kõikidel Euroopa riikidel haridusalase soolise võrdõiguslikkuse poliitika juba olemas või kavas välja töötada. Selle poliitika esmaeesmärk on esitada väljakutse traditsioonilistele soorollidele ja stereotüüpidele.

Tavaliselt keskendub sootundlik kutsenõustamine tütarlastele ja kõrghariduspoliitikas keskendutakse eelkõige naiste arvu suurendamisele matemaatika, loodusteaduste ja tehnika erialadel. Harvem kohtab riiklikke strateegiaid võitluseks sooliste stereotüüpide vastu kutsevalikul ja poistele suunatud algatusi.

Akadeemilistes ja poliitikaringkondades arutletakse õpetajate sooteadlikkus olulisuse üle^{40 41} ja mitmed organisatsioonid töötavad välja juhiseid õpetajate täiendkoolituse jaoks.⁴² Ilmunud on ülevaated, mis võrdlevad suundumusi eri riikide õppekavades.⁴³

Norras on näiteks soolise võrdõiguslikkuse edendamisel alates 1996. aastast keskendutud alg- ja põhihariduse õpetajate ettevalmistusele. Riiklikus tegevuskavas "Soolise võrdsuse saavutamine lasteaeajades ja põhihariduses 2008-2010" olid sihtgrupiks kõigi haridustasemetel õpetajakoolituse õppejõud ja tegevõpetajad⁴⁴, aastani 2014 kehtinud tegevuskava üheks sihiks oli tõsta soolise võrdsuse alast teadlikkust

35 Sooliste stereotüüpide kaotamine ELis. Euroopa Parlamendi 12. märtsi 2013. aasta resolutsioon sooliste stereotüüpide kaotamise kohta ELis (2012/2116 (INI)) (2016/C 036/03) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013IP0074&rid=2>

36 CM/Rec(2007)13 Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise kohta hariduses

37 Council of Europe. Combating Gender Stereotypes in and through Education. Helsinki, 9-10 October 2014 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680590fe5>

38 Nõukogu ja komisjoni 2015. aasta ühisaruanne hariduse ja koolituse valdkonna üleeuroopalise koostöö strateegilise raamistiku (HK 2020) rakendamise kohta. *Hariduse ja koolituse valdkonna üleeuroopalise koostöö uued prioriteetid* (2015/C 417/04) [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52015XG1215\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52015XG1215(02))

39 European Commission. Gender Differences in Educational Outcomes: study on the measures taken and current situation in Europe http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_studies_en.php

40 Auhadeeva, L., Yarmakeev, E., Aukhadeev, A. (2015) 1 Gender Competence of the Modern Teacher. International Education Studies; Vol. 8, No. 2; 2015 ISSN 1913-9020 E-ISSN 1913-9039 Published by Canadian Center of Science and Education <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1060815.pdf>

41 Lumadi, M.W. The Need For Training Gender-Sensitive Teachers: Addressing Education Challenges For Gender Sensitive National Development. Contemporary Issues In Education Research – March 2010 Volume 3, Number 3. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1072589.pdf>

42 UNESCO (2011) Teacher Training Modules that address gender issues and promote Gender Equality.

43 Salisbury, J.; Riddell, Sh. (2000) Gender, Policy and Educational Change: Shifting Agendas in the UK and Europe. Routledge.

44 An Action Plan for Gender Equality in Kindergarten and Basic Education 2008–2010 http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Barnehager/likestilling/Gender_Equality.pdf

lasteaedades ja hariduses.⁴⁵

Eestis aktiivne soolise võrdõiguslikkuse poliitika hariduses puudub veel 2016.a.

Eesti õpetajahariduse strateegias 2009–2013⁴⁶ ja SA Archimedese poolt 2008–2014 elluviidud haridusteaduse ja õpetajakoolituse edendamise programmis Eduko⁴⁷ rõhutatakse õpetajakoolituse kvaliteedi tõstmise vajadust, arendades õpetajakoolituse ainekavasid, õppemetoodikaid ja tõstes õpetajakoolituse õppejõudude pädevust, aga soolised aspektid on tähelepanu alt välja jäänud.

Õpetajahariduse kvaliteeti näitavad nii õpetajate põhjalikud aine- ja pedagoogikaalased teadmised, õppijate suunamiseks ja toetamiseks vajalikud oskused ja pädevused kui ka arusaam hariduse sotsiaalsest ja kultuurilisest mõõtmest, sealhulgas sootundlikest haridussotsioloogilistest uuringutest ja soolise võrdõiguslikkuse seadusest.^{48 49 50}

Läbivaks teemaks on soostereotüüpidega ja õpilaste soolise identiteedi arenguga seotud küsimused.⁵¹

Kui ühelt poolt peaks õpetajad oskama märgata ja sekkuda variõppekavas ilmnevatesse sugusid eristavatesse, vastandavatesse ja erinevalt hindavatesse ja väärtustavatesse ilmingutesse, on sama tähtis, et soolise ebavõrdsuse ja võrdsuse, soosüsteemi kujunemise ja ilmnemise küsimusi puudutataks kõigis õppeainetes – ajaloo, inimeseõpetuses, keele- ja kirjanduse tundides, ühiskonnaõpetuses ja meediakasvatases.

3. Sugu ja haridus uurimisvaldkonnana

3.1. Rahvusvaheline kontekst

Sugu ja haridus on suhteliselt uus kategooria haridussotsioloogias ja -ajaloos ning see hõlmab nii teooriat, empiirilisi uuringuid, poliitikaid kui praktilist tegevust.

Valdkonna juhtivaks ajakirjaks on kujunenud Soo ja Hariduse Assotsiatsiooni (Gender and Education Association) välja antav ajakiri Gender and Education⁵². Publitseeritakse ka hariduse ja soo teemalisi

45 Equality 2014 – the Norwegian Government's gender equality action plan http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Action_plan_2014.pdf

46 Haridus- ja teadusministri käskkirj nr. 64 2. veebruar, 2009. Õpetajahariduse strateegia 2009-2013 kinnitamine. www.hm.ee/index.php?popup=download&id=8782

47 Haridus- ja teadusministri 27.jaanuari 2009. a käskkirja nr 52 "programmi "Eduko" kinnitamine ja programmi elluviija volituste andmine" muutmise. http://eduko.archimedes.ee/files/Eduko%202013.02.25_93.pdf

48 OECD (2005) Teacher Matter : Attracting, developing and retaining effective teachers. OECD, Paris, 2005 Allalaaditav <http://www.oecd.org/edu/school/34990905.pdf>

49 European Commission. Common European Principle for Teacher Competences and Qualifications. European Commission, 2010. Allalaaditav http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf

50 Euroopa Liidu Teataja C 300 , 12/12/2007 Lk 0006 – 0009. Allalaaditav: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:300:0006:01:ET:HTML>

51 Gender stereotyping and education. Combating Gender Stereotypes In Education/*Maureen Bohan*, Council of Europe, CDEG, 2011, 26 pp http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/CDEG_2011_16_GS_education_en.pdf

52 GEA <http://www.genderandeducation.com/>

käsiraamatuid,⁵³ põhjalikke ülevaateid,⁵⁴ aruandeid,⁵⁵ ⁵⁶ teadusuuringuid⁵⁷ ⁵⁸ mis määratlevad uurimisvaldkonna, selle probleemid ja mõisteraamistikud ning toetavad teadmiste põhiste hariduspoliitiliste otsuste väljatöötamist.⁵⁹ ⁶⁰

Juhtivateks ingliskeelse teadmusloome riikideks on Kanada, USA, Suurbritannia, Austraalia.

Soo ja hariduse uuringutes on aastakümnete jooksul toimunud mitmed nihked lähenemisviisides ja rõhuasetustes.

Soouuringud hariduses said alguse 1960. a-tel alanud uurimustest feminiinsuse, maskuliinsuse, soorollide, naiseks ja meheks olemise, sooliste erinevuste ja ebavõrdsuse kohta.

Haridusvaldkonnas läbiviidavad soouuringud lähtusid multidistsiplinaarsetest nais-, mees- ja soouuringutest, mis olid algselt inspireeritud 1960. tel aastatel alanud nn. teise laine feminismist. Selle tõukel keskendusid uuringud tütarlaste ja naiste kogemustele hariduse omandamisel ning tõstatati küsimused soolisest ebavõrdsusest ja ebaõiglusest hariduses.

Kuni 1980. aastateni valitses arusaam, et soolised erinevused inimeste käitumises on põhjustatud geneetilistest ja füsioloogilistest faktoritest (bioloogiline determinism) ning et poiste ja tüdrukute, meeste ja naiste vahel on olemuslikud ja nn. kaasasündinud erinevused. Usuti, et mehelikkus ja naiselikkus on staatilised, loomulikud ja looduse poolt määratud omadused, mis mõjutavad inimeste võimeid, huve, iseloomujooni ja omadusi ja mis ei muutu.

Sellise lähenemise ehk essentsialistliku sooteooria raames tehtud uurimuste korduvuuringutest ja metaanalüüsides aga selgus, et sugudevahelised erinevused on tunduvalt väiksemad kui erinevused soogruppide sees. Näiteks Janet Hyde metaanalüüsist,⁶¹ mis toetus 5000-le uurimusele 7 miljoni katseisiku kohta selgus, et puuduvad sugudevahelised erinevused matemaatilistes, verbaalsetes ja ruumilistes võimetes, agressiivsuses, eneseteadlikkuses ja arvutikasutuse oskustes. Mitmed samalaadsed psühholoogia-alaste eksperimentide meta-analüüsid jõudsid järeldusele, et sugudevahelised erinevused on pigem sotsiaalselt

53 The SAGE Handbook of *Gender and Education* - Sage Publications –

54 Francis, B. & Skelton, C. (eds.) (2001). *Investigating Gender: Contemporary perspectives in education*. Buckingham: Open University Press. Olemas TLÜ AR

55 European Commission. *Gender Differences in Educational Outcomes, study on the measures taken and current situation in Europe*. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_studies_en.php

56 Bohan, M. (2011) Study on "Combating Gender Stereotypes in Education", CDEG 16, Strasbourg. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/CDEG_2011_16_GS_education_en.pdf

57 Arnot, Madeleine and Mac An Ghail (2006) *The Routledge Falmer Reader in Gender and Education*. London: Routledge Falmer

58 Paechter, C. (2007). *Being boys. Being girls. Learning masculinities and femininities*. McGraw Hill Education: Open University Press. Maidenhead, England, 2007

59 Papp, Ü.-M. (2013) *Soouuringud haridus- ja kasvatusvaldkonnas*. Haridusleksikon (toim. Mikser, R) Eesti Keele Sihtasutus, 2013, lk 228-233.

60 Gender and Education (and Employment) Gendered imperatives and their implications for women and men lessons from research for policy makers. An independent report submitted to the European Commission by the NESSE networks of experts. European Commission, 2009 <http://www.nesetweb.eu/sites/default/files/gender-research.pdf>

61 Hyde, J. S. (2005). The Gender Similarities Hypothesis. *American Psychologist*, Vol. 60, No. 6. <http://www.apa.org/pubs/journals/releases/amp-606581.pdf>

konstrueeritud kui olemuslikud.^{62 63}

Nüüdseks üha täpsemaks muutunud neuropsühholoogiliste uuringute tulemusel on jõutud järelduseni, et pole olemas ka mingit ajude kaasasündinud "soolist programmeerimist", vaid inimese areng konstrueeritakse samm-sammult pideva ja dünaamilise suhtlemise käigus aju, geenide ja keskkonna vahel. See aga tähendab, et pole ühtki aspekti ajutegevuses, mida ei mõjutaks need kultuurilised stereotüübid, milles inimene areneb.^{64 65}

Bioloog Fausto-Sterling on järeldanud,⁶⁶ et aju-uuringud näitavad, et aju on individuaalsem kui sõrmejalg ning inimestevahelised erinevused tunduvalt suuremad sugudevahelistest.

1980. aastate esimesel poolel ülekaalu saavutanud soorollide, sotsialiseerimise ja sotsiaalsete ootuste teooriate kohaselt hakati üha rohkem märkama ja analüüsima seda, kuidas naistele ja meestele sobivaks peetavaid omadusi, käitumisi ja valikuid taastoodavad kõik sotsiaalsed institutsioonid – perekond, kool, õigus, majandus, meedia, kunst jne.

Neid soorolle omandatakse õppides, eelkõige vastavalt saadud tagasisidele sookohase käitumise eest (sotsiaalse õppimise teooria). Samuti omandatakse neid rolle samasoolise vanemaga samastumise (identifikatsiooniteooria) ning ümbritsevate väärtuste ja hoiakutega aktiivse sotsialiseerumise (kognitiivne arenguteooria) teel.

Kuigi need teooriad ei võimaldanud selgitada sugudevahelist hierarhiat ehk siis seda, miks kõike maskuliinsusega seotut kõrgemalt väärtustatakse, näitasid ja näitavad nad jäikade binaarsete soostereotüüpide piiravat mõju inimese arengule.

Haridusvaldkonnas pöörati tähelepanu sellele, kuidas sotsialiseerimist mõjutavad õppekavad,⁶⁷ mis peegeldasid pigem meestekeskset teadmist,⁶⁸ koolijuhtimist ja variõppekava soosüsteemi taastootjana.⁶⁹ Õpikute analüüsimisel selgitati välja, millised tegelaskujud on sooliselt määratletud, milliste tegevustega seotult sugusid esitatakse, kuivõrd nähtavad on eri soost tegelased, mille poolest erinevad poiste ja tüdrukute või naiste ja meeste tegevuskohad, milliseid võimusuhteid esitatakse.

Soolist sotsialiseerimist haridussüsteemis käsitletakse siiani enamasti viiest aspektist:

- a) õpetajate hoiakute ja sooliste eelarvamuste mõju suhtlemisele klassiruumis
- b) formaalse õppekava sisu (sh seksuaalkasvatus)
- c) koolikultuur ja varjatud õppekava (sh sooline vägivald ja kiusamine)

62 Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 8, 291-322.

63 Barnett, R., & Rivers, C. (2004). *Same difference: How gender myths are hurting our relationships, our children, and our jobs*. New York: Basic Books.

64 Lise Eliot. (2009) *Pink Brain, Blue Brain. How Small Differences Grow into Troublesome Gaps – and What We Can Do About It*

65 Gordelia Fine (2010) *Delusions of Gender: How Our Minds, Society, and Neurosexism Create Difference*.

66 Anne-Fausto-Sterling. (1992) *Myths of Gender: Biological Theories about Women and Men*, Revised Edition

67 Michael W. Apple. *Ideology and Curriculum*.

68 Arnot, M. (1982) *Male Hegemony, social class and women's education*. *Journal of Education*, 164 (64-89)

69 Kathleen Lynch (1989) *The Hidden Curriculum: Reproduction in Education*, a Reappraisal Psychology Press.

d) naiselikkuse ja mehelikkuse esitlemine

e) õpetajate ettevalmistus sooküsimustes.

1970.–1980.-te aastate kriitilised soouuringud USA-s ja Põhjamaades selgitasid välja, kuidas soostereotüübid ilmnevad kooli ruumikasutuses, õppematerjalides ja õpikutes, koolikultuuris kehtivates normides, suhtlemises – st. kooli formaalses ja mitteformaalses tegevuses. Sel perioodil võetigi laialdaselt kasutusele variõppekava mõiste.⁷⁰ Suur osa uuringud olid suunatud ka õpetajate stereotüüpsete suhtumiste väljaselgitamisele.⁷¹

1990. a-test üha laialdasemalt kasutatav sotsiaalkonstruktivistlik käsitlusviis tunnistab, et poiste ja tüdrukute erineva käitumise põhjustavad nii bioloogilis-füsioloogilised tegurid kui ka väliskeskkonna mõju ning et käitumiserinevused tuginevad sotsiaalsele praktikale.

Uuringutest on selgunud, et

- kognitiivsed võimed ei olene inimese soost
- õpetus ja kasvatus ei ole kunagi sooliselt neutraalsed ega ka mitte võrdsed ja õiglased
- isegi samas haridusasutuses samades ruumides ning sama õpetaja käe all saavad tüdrukud ja poisid erinevaid kogemusi
- õpetajate ja õpilaste soolised eelarvamused ja stereotüübid, mis läbivalts ilmnevad õppetöös, klassiruumis ja koolis, on enamasti teadvustamata, neile toetuv käitumine ettekatsematu ning tahtmatu
- poistele antakse käitumises ja eneseväljendamises rohkem vabadusi, tüdrukute juures hinnatakse enam sõltuvust, poiste juures omaalgatuslikkust
- poisid peavad soolisest määratlusest rangemalt kinni kui tüdrukud alates lasteaiast - enamasti mängivad tüdrukud rollimänge ja poisid ehitusmänge ning need mallid ilmnevad hiljem naiste ja meeste kutsevalikus
- pole selliseid erilisi õppe- ja kasvatusmeetodeid, mis vähendaksid erinevusi poiste ja tüdrukute õppeedukuses ja pole olemas nn. poiste-sõbralikku pedagoogikat, kui aga suudetakse pidurdada traditsioonilisi mehelikkuse, hegemoonilise maskuliinsuse ilminguid, paranevad nii tütarlaste kui ka poiste tulemused
- õpetaja sugu ei ole õpitulemuste puhul määrav ja meesõpetaja puhul ei parane poiste ja/või naisõpetajate puhul tüdrukute õpitulemused
- poiste ja tüdrukute sooline minapilt mõjutab seda, kuidas nad tajuvad ühiskonda ja võimalusi, mida see neile pakub
- sooliste aspektidega mitteamvestamine piirab valikuvõimalusi ja mõjutab negatiivselt õpilaste enesetunnetust, õppeedukust, võimeid, oskusi ning enesekindlust.

Uuringutest selgus, et soolist sotsialiseerimist koolis mõjutavad õpetajapoolsed erinevad hoiakud ja ootused

70 Reedik, E. Variõppekava mõiste ja selle kujunemine. Haridus nr. 3-4 , 2009 lk 21-23. http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/3_42009/21-23.pdf

71 Kelly, A. 1988. Gender Differences in Teacher-Pupil Interactions: a Meta-Analytic Review. Research in Education, no. 39, 1-23., viidatud: FAROOQ M.,U. Examining Gender Differences in Teacher-Student Interactions Based on the Sinclair-Coulthard Model: Formulation of the Problem, 2009 [http://library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gakugei\(5\)/04farooq.pdf](http://library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gakugei(5)/04farooq.pdf)

tüdrukute ja poiste suhtes, ametlikud õppekavad, koolikeskkond, eakaaslased ning õpetajate ettevalmistus soolise võrdõiguslikkuse küsimustes.

Nüüdisaegsed soouuringud ei püüagi niivõrd määratleda, millised naised ja mehed on või mille poolest nad erinevad. Pigem on eesmärgiks välja selgitada need sotsiaalsed, struktuursed ja institutsionaalsed tegurid, mis omavahelises koosmõjus sugude ebavõrdseid suhteid ja ebaõiglust (taas)toodavad. Seega ei ole uurimisfookus keskendunud mitte naistele ja meestele, poistele ja tüdrukutele, vaid soosuhetele ühiskonnas. Sugu käsitletakse lahutamatu osana ühiskonna ja kooli kultuurist ning normidest.

Uuritakse diskursusi ja käitumismustreid, mis mõjutavad soolise identiteedi kujunemist, loovad poiste ja tüdrukute vahelisi võimusuhteid, säilitavad heteronormatiivsust ja teiste maskuliinsuste suhtes domineerivamal positsioonil oleva hegemoonilise maskuliinsuse ideaali. Tähelepanu on suunatud soolisustatud õppekavadele (sh variõppekavale), suhtlemismustritele, kuvanditele, enesemääratlemisele ja õpetajate-õpilaste sooidentiteetide kujunemisele.

Nagu märgib Jo-Anne Dillabough,⁷² on nüüdisaja kaheks domineerivaks teemaks hariduse ja soo uuringutes

- soolisuse, subjektiivsuse ja identiteediloo küsimused ning
- nn. poiste hariduse ja feminiinsuse-maskuliinsuse käsitlused,

kusjuures mõlemad on olnud mõjutatud hariduspoliitilistest suundumustest saavutada soolist võrdõiguslikkust ja sotsiaalset õiglust.

Kriitiliselt analüüsitakse neoliberaalseid haridusdiskursusi, mille raames õpilasi ja üliõpilasi nähakse inimkapitalina globaalsel turul ning edu või läbikukkumist käsitletakse individuaalse pingutuse küsimusena.

Valdavaks on kujunenud poststrukturealistlikest diskursuse, intertekstuaalsuse ja dekonstruktsiooni teooriatest lähtuvad keele või semiootika tasandi käsitlused.

21. sajandi alguseks on soouuringud hariduses kujunenud uurimisvaldkonnaks, mille probleemipüstitused on tulenenud praktilisest vajadusest kiiresti muutuvmas maailmas vähendada traditsioonilisi sotsiaal-kultuurilisi piiranguid isiksuse arengule. Need piirangud lähtuvad soolistest eelarvamustest, soostereotüüpidest ja soolisest hierarhiast, mida enda ümber kogetakse. Uuringutulemustele toetudes püütakse luua tingimused kõigi õpilaste maksimaalseks eneserealiseerimiseks ja tüdrukute ning poiste võimete arenemiseks. Soouuringute käigus tehtud järelduste praktilise väljundina on välja kujunenud nn. *sootundlik pedagoogika* (ingl. *gender-sensitive education*) ja muudatused nii hariduspoliitikas⁷³ kui ka õpetajakoolituses.⁷⁴

72 Jo-Anne Dillabough, Julie MCLoed. (Ed-s) *Trobling Gender in Education*. Routledge, 2009

73 European Commission, (2009) *GENDER AND EDUCATION (AND EMPLOYMENT) Gendered imperatives and their implications for women and men lessons from research for policy makers*
An independent report submitted to the European Commission by the NESSE networks of experts
<http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/gender-report-pdf>

74 Francis, B. (2001) *Beyond postmodernism: feminist agency in educational research*. In: *Investigating gender: Contemporary perspectives in education*. (eds. B. Francis and Christine Shetton). Buckingham: Open University Press

3.2. Eesti teadmusloome

Kuigi rahvusvaheliselt on hariduse ja soo uurimisvaldkonnas publikatsioonide arv pidevalt tõusnud, on Eesti teadmusloome veel õhuke ja lünklik. Esimesed üliõpilasuuringud tehti küll 90. aastate teisel poolel,⁷⁵ aga õpetajateni jõudsid esimesed teabekillud soolisusest koolis 2010.aastal.^{76 77}

Hariduspoliitiliselt on Eestis eesmärgiks seatud vähendada väljalangevust koolist, aga võrdsemate haridustulemuste saavutamist vähemalt kesk- ja kutsehariduse tasemel pole eesmärgina nimetatud üheski siseriiklikus dokumendis. Ehk seetõttu polegi vaatamata suurtele sooliste löhedele Eesti hariduses meie akadeemilises ega hariduspoliitika maailmas soo ja hariduse küsimused kuigi levinud uurimisteenaks. Vastupidi, enamuses uuringutes käsitletakse nii õpetajaid kui ka õpilasi sootute olenditena ning pahatihti puuduvad empiirilistes uuringutes andmed isegi soo kui sotsiaal-demograafilise kategooria võrdluses.

Eestis on varem keskendunud soorollide analüüsimisele õppekirjanduses⁷⁸ soo konstrueerimisele lasteaias tegelikkuses,⁷⁹ analüüsitud seda, kuidas haridussüsteem tervikuna kui soolisustatud institutsioon taasloob soolist ebavõrdsust ühiskonnas.^{80 81}

Viimastest on selgunud, et paradoksaalselt on maskuliinses haridussüsteemis ideaalseteks "klientideks" hoolsasti ja usinasti töötavad tütarlapsed, kelle usinus aga pole kooskõlas neoliberaalse indiviidi ideaaliga, kellelt oodatakse riskivõtmist ja individualismi, mida jälle traditsiooniliselt seostatakse maskuliinsete joontega.

Teemakohaseid publikatsioone leiab Eesti soouurimuslikust ajakirjast Ariadne Lõng.⁸²

Teemavaldkonna uurimine on viimastel aastatel muutumas populaarsemaks üliõpilaste seas.

Laste sotsialiseerimise soolisi aspekte on käsitletud magistri-^{83 84 85} ja doktoritöodes.⁸⁶ Bakalaureusetöodes on

75 Lepimann, A. (1996) Sotsiaalse sugupooli kujunemisest eelkoolieas Eesti ja Soome võrdlusandmete taustal. Magistritöö.

76 Ots, A. (2010) Õpilaste soolised erinevused ja toimetulek koolis. Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes. Kikas, E. (Toim.) Eduko. Allalaaditav: <https://www.tlu.ee/files/arts/11337/%C3%95ppi56fdcaad66ae5ef2f6cf3a77f5d4cbf.pdf>

77 Pehk, L. (2010) Soolised stereotüübid ja haridus. ENUTi UUDISED 1/10 http://www.enut.ee/lisa/uudised_2010_1.pdf

78 (Mikk, J. (toim). (2002). Soorollid õppekirjanduses. Tartu Ülikooli Pedagoogika osakonna väljaanne nr 12. Tartu.

79 Aavik, K., Kajak, K. (2009) Soo sotsiaalne konstrueerimine Eesti lasteaeades 7 Tallinna lasteaias vaatlusandmete põhjal: empiiriline uurimus (ENUT) . 2009.a.

80 Kuurme, T. (2010). Haridus, kasvatus ja sugupool. Teoses R. Marling (toim). Sissejuhatus soouuringutesse (lk 238–272). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

81 Kuurme, T. (2010a). Pilguheit soolisele tegelikkusele Eesti haridussüsteemis. Teoses R. Marling, L. Järviste ja K. Sander (toim). Teel tasakaalustatud ühiskonda. Naised ja mehed Eestis II (lk 127–137). Tallinn: Sotsiaalministeerium.

82 Kuurme, T. (2014). Kooli sugupool ja sugupool koolis haridustegelaste tõlgendustes. Ariadne Lõng, XIV aastakäik, 101–118.

83 Kerli Rüüt, (2011) Soolise aspekti mõju suhtumises õpetamisse ja õppimisse, magistritöö. Juh. Tiit Kuurme Tallinna ülikool, kasvatuseduste instituut, koolipedagoogika osakond.

84 Richards, J. M. (2002) Social representations of gender in the hidden curriculum of school textbooks in Estonia and England. [Magistritöö] Tartu: Tartu Ülikool.

85 Kristina Hermann (2013) Ekraanimeedia roll soostereotüüpide kujundamisel: eesti algklassiõpetajate arusaam. Magistritöö. Juh. Andra Siibak. Tartu Ülikool Sotsiaal- ja haridusteaduskond Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut. Tartu 2013 https://www.efis.ee/UserFiles/pdf/hermann_kristina.pdf

86 Vinter, K. (2013). Digitaalse ekraanimeedia tarbimine 5–7-aastaste laste seas ja selle sotsiaalne vahendamine Eestis. Pedagoogiline vaatekoht. Doktoritöö. Tallinna Ülikool, Kasvatusteaduste Instituut.

uuritud soorollide kujutamist.⁸⁷ ja õpilaste poolt tajutud soolisustatud ootusi koolis.⁸⁸

Õpetajate kohta võib neis töödes kohata seisukohta, et sellisest kasvatuses, mis aitaks levinud soostereotüüpe kummutada, veel rääkida ei saa, sest õpetajad leiavad, et tegemist ei ole üldsegi probleemiga ning et soorollid saavad määratuks juba sünniga ning neid ei saagi muuta.⁸⁹

2015.a. valmis magistritöö, mis käsitles õpetajakoolituse üliõpilaste arusaamu soolisest võrdõiguslikkusest.⁹⁰ Sellest selgus tudengite üldjuhul toetav suhtumine soolise võrdõiguslikkuse temaatikasse ning valmisolek ning nad näevad sellel kasvavat rolli ja tähendust just koolielus. Tuntav on ühtne valmisolek sootundliku hariduse õppimiseks ja tagamiseks oma igapäevatoös.

Õpetajate ja haridustöötajate hoiakuid seoses soolise võrdõiguslikkuse seaduses sätestatud normide täitmisega hakati Eestis välja selgitama ja analüüsima 2012. aastal⁹¹ akadeemilise ja kolmanda sektori koostöös.

2012.a. läbiviidud küsitlus Eesti üldhariduskoolide õpetajate hulgas tõi välja tõsiasja, et õpetajad küll märkavad tüdrukute ja poiste erinevat õpimotivatsiooni ja õpitulemusi, aga ei pea seda sooliseks ebavõrdsuseks. Vaatamata sellele, et igapäevaselt töötatakse valdavalt naistest koosnevas kollektiivis ja probleemiks peetakse meesõpetajate vähesust koolides, ei nähtud ka seda soolise ebavõrdsuse ilminguna.

Loomulikult oli enamus õpetajatest seisukohal, et nad kohtlevad kõiki oma õpilasi võrdselt ja et Eesti koolides soolise ebavõrdsusega pole mingeid probleeme. Selle võrdse e. ühesuguse kohtlemise deklareerimisega aga kerkiski üles kaks küsitavust. Esiteks on õpilased erinevad ja erinevate õpistiilidega ning seda sugugi mitte piki soolist eraldusjoont. Ühesugune kohtlemine tähendab sel juhul seda, et mõned õpilased on teistest paremas olukorras ja saavad paremaid edukogemusi kui mõned teised. Teiseks – ilmselgelt ei teadvustagi õpetajad oma soolist kallutatust õpilaste, enda või ainete ja õppematerjalide suhtes. Need kultuurinormidest ja stereotüüpidest mõjutatud hoiakud, mis ühiskonnas on levinud, võivad aga soolõhesid klassiruumis taastoota. Uurimusest selgus õpetajate suhteliselt palju stereotüüpeid hoiakuid küll kehtiva soosüsteemi ning küll eri soost lastelt – poistelt ja tüdrukutelt oodatavate oskuste ja omaduste suhtes.

Õpetajad on omamoodi läbilõige Eesti elanikkonnast. Nii võib oletada, et õpetajad ja õppejõudki ei jagune hoiakute alusel ainult soolist võrdõiguslikkuse pooldavateks ja mittepooldavateks. Kui elanikkonnas võib välja tuua kuut eri tüüpi rühma, millesse kuuluvad isikud mõistavad "soolise võrdõiguslikkuse" olemust erinevalt⁹², siis on ka pedagoogide seas viiendik neid, kes igati toetavad soolist võrdõiguslikkust ja peavad seda isiklikult oluliseks, viiendik neid, kes on püüdnud ise analüüsida, mida sooline võrdõiguslikkus

87 Liisi Suurkivi (2013) Sugu multifilmis "Leiutajateküla Lotte". Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.

88 Kaisa Musting (2014). Õpilaste poolt tajutud soolistatud ootused koolis. Bakalaureusetöö /Juhendaja: Inger Kraav Tartu Ülikool Sotsiaal- ja haridusteaduskond Haridusteaduste instituut Humanitaarainete õppekava Tartu. http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/41831/musting_kaisa.pdf?sequence=1

89 Kristina Hermann (2013) Ekraanimeedia roll soostereotüüpide kujundamisel: eesti algklassiõpetajate arusaam. Magistritöö. Juh. Andra Siibak. Tartu Ülikool Sotsiaal- ja haridusteaduskond Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut. Tartu 2013

90 Kersti Kruus (2015) Soolise võrdõiguslikkusega seotud arusaamad õpetajakoolituse üliõpilaste näitel. Magistritöö Juhendaja Karmen Trasberg PHD Tartu, 2015 Tartu Ülikool, Sotsiaal- ja haridusteaduskond, Haridusteaduste Instituut. http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/48259/kersti_kruus.pdf

91 "Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Artiklilogumik" Toim. R. Kütt, Ü.-M.Papp. ENÜ, 2012:

92 Soolise võrdõiguslikkuse monitooring, 2013. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2014. Artiklite kogumik. Toim. Triin Roosalu. Sotsiaalministeerium, 2014

tähendab, kolmandik aga vastupidi, pole seni huvi tundnud, üks kümnendik on osalenud vastavasisulistel koolitustel, ülejäänud vajavad rohkem eelteadmisi enne, kui midagi arvata.

Seega on Eesti õpetajad samas olukorras kui põhjanaabridki, kus õpetajad on soolise võrdõiguslikkuse teemast huvitatud ning peavad seda oluliseks teemaks, kuid nende arvamuse kohaselt soolise ebavõrdsuse probleemi koolides ei eksisteeri.⁹³ Märkimisväärsel osal Eesti õpetajaskonnast puudub kriitiline hoiak väljakujunenud patriarhaalse sooideoloogia (sh soostereotüüpide) suhtes ning selle väljendumisele igapäevaelus ei osata tähelepanu pöörata. Samuti on õpetajatele ikka veel võõraks jäänud õigusnorm – soolise võrdõiguslikkuse edendamise kohustus.

Hariduse võtmeisikute intervjuudest selgus samuti, et hariduslikke soolõhesid ei oldud soouuringute valguses arutletud. Põhiargumendiks essentsialistlikud arusaamad soolistest erinevustest ja teadmistelüngad sellest, mida ja kuidas saaks olukorda muuta.

4. Kokkuvõtlikult kogumiku artiklitest

Käesolev artiklikogumik on eelkirjeldatud 2012. aastal tehtud uuringute loogiliseks jätkuks. Seekord pööratakse tähelepanu alus- ja kutsehariduse õpetajate hoiakutele ja vajadustele, õpetajahariduse õppejõudude seisukohtadele ning püütakse õpilaste küsitlusega välja selgitada, kas ja kuivõrd vabad on õpilased traditsioonilisest sooideoloogiast ja stereotüüpsetest hinnangutest.

Käesoleva artiklikogumiku esimese osa artiklitest selgub, millised on eri haridusastmete õpetajate ja õppejõudude seisukohad selliste sooliste stereotüüpide, soolise võrdõiguslikkuse kui teemavaldkonna ja selle eesmärkide osas ning soospektide arvestamise suhtes õppetöös.

Elo-Maria Rootsi artikkel "**Konstrueerides ning legitimeerides traditsioonilist sooideoloogiat – haridustegelased kui võtmeisikud**" võtab kokku 2012.a. haridusvaldkonna võtmeisikute seas läbi viidud uuringu tulemused, mis põhjalikult on avaldatud kogumikus "Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks."⁹⁴ Süvaintervjuudest hariduseksperptide, koolijuhtide ja õpetajakoolitajatega ilmsid konservatiivsed soohoiakud. Selgus, et soolise ebavõrdsuse probleemid on küll teadvustatud, aga neid võetakse normaalse olukorrana, peaaegu essentsialistlikult, uskudes kooli ja haridussüsteemi sooneutraalsusse ja naiste ning meeste loomupärastesse erinevustesse. See kinnitab taaskord vajadust sihipäraseks tegutsemiseks ning ressursside eraldamiseks nüüdisaegsete teadmiste andmiseks haridustöötajatele ja -ametnikele.

Katri Lamesoo ja Gertrud Kasemaa artiklis "**Sooaspekti integreerimisest õpetajaharidusse: mida võimaldavad õpetajahariduse õppekavad ja mida peavad oluliseks õppejõud?**" analüüsitakse Tartu ja Tallinna Ülikooli õpetajahariduse õppekavade ja õpetajahariduse õppejõududega läbiviidud intervjuude põhjal, millised õppekavades kajastuvad pädevused eeldavad ja võimaldavad sooaspekti integreerimist õpetajaharidusse ning milline on ülikoolide õppejõudude valmisolek sooaspekti käsitlemiseks tulevaste õpetajate õpetamisel. Õppekavad pakuvad sooaspekti sissetoomiseks erinevaid võimalusi ja üldine valmisolek

93 Lahelma, E. (2011). Gender Awareness in Finnish Teacher Education: an Impossible Mission?. Education Inquiry, 2(2).

94 "Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Artiklikogumik" Toim. R. Kütt, Ü.-M.Papp. ENÜ, 2012: http://www.enu.ee/lisa/463_2013_04_kas_õpilased_voi_poisid_ja_tudrukud_sisu.pdf

teema käsitlemiseks on olemas ka õppejõududel. Arusaamad lahknevad vaid selles osas, kas teemat võiks käsitleda eraldi aine raames või lõimituna erinevatesse ainetesse, mida ka osaliselt omal initsiatiivil juba tehtud on.

Õpetajate kutsepädevuste hulka peaks kuuluma sotsiaalsete hierarhiate ja võimuhete dünaamika mõistmine ja analüüsimine ning teadmine sellest, mida nad õpetajatena teevad ja saavad teha nende säilitamiseks või vaidlustamiseks. Autorid märgivad, et sootemaatika integreerimiseks õpetajaharidusse on olulised kolm põhiaspekti: teema *expressis verbis* sõnastamine õppekavade õpiväljundites, kirjutatud õppekava ja õpetatud õppekava kooskõlla viimiseks tuleb õppejõududele pakkuda võimalusi oma sooteadlikkuse arendamiseks ning sootemaatika laiemat käsitlemist tuleb toetada sooteadlike õppejõudude kaasabil.

Kadri Aavik, Hannaliisa Uusma, Meril Ümarik analüüsivad artiklis "**Sooaspekt Eesti kutsehariduses: õpetajate, koolijuhtide ja haridusekspertide hoiakud**", kuidas mõtestavad Eesti kutseõppeasutuste juhid, õpetajad ning kutsehariduse eksperdid soolisust ja soolist võrdõiguslikkust laiemas hariduse ja ühiskonna ning kutsehariduse kontekstis. Ühtlasi selgitab uuring, millised on kutsehariduse võtmeisikute hoiakud, teadmised ja valmisolek oma töös sooaspekti arvesse võtta ning soolist võrdõiguslikkust kutsehariduses edendada. Artiklist selguvad nais- ja meesjuhtide erinevad hoiakud ja probleeminägemised. Hinnangutes toetutakse eelkõige isiklikele oletustele ja hoiakutele, mitte statistilistele või teadmistepõhistele andmetele. Autorid toovad konkreetseid soovitusi soolise tasakaalu edendamiseks kutsehariduses.

Evelyn Neudorfi, Tiia Óuna, Maire Tuule, Erika Elissaare artikkel "**Lasteaiaõpetajate arusaamad tüdrukutele ja poistele võrdsete võimaluste tagamisest**" tugineb Eesti maakondade lasteaedades kirjaliku ankeetküsitlusega kogutud andmetele, millele vastas 385 lasteaiaõpetajat. Uuringu tulemustest selgus, et lasteaiaõpetajad väärtustavad poiste ja tüdrukute kasvatamisel ka neid omadusi, mida tavapäraselt soogrupile ei omistata. Samas selgus, et märkimisväärne osa vastanutest arvas, et erinevused poiste ja tüdrukute vahel on tingitud bioloogilistest erinevustest, üle 60 % olid seisukohal, et erinevused on õpitud ümbritsevast keskkonnast. Kuigi ka lasteaiaõpetajad arvavad, et nad pööravad võrdselt tähelepanu poistele ja tüdrukutele, selgus siiski, et eakamate õpetajate puhul ilmnisid soostereotüübid ka arvamuste ja hoiakute tasandil.

Artiklist selgub, et lasteaiaõpetajate hoiakud on egalitaarsemad ja nüüdisaegsemad ning mitmed õpetajad peavad silmas seda, et tüdrukute kasvatamisel ja õpetamisel on oluline toetada nende enesekindlust, julgust ning loovust ja loomingulisust, poiste kasvatamisel aga pöörata enam tähelepanu abivalmidusele, käelistele oskustele, reeglitest kinnipidamisele, füüsilisele võimekusele ja sõnakuulelikkusele.

Nagu artiklite lugejale ilmselt selgub, pole soostereotüüpide kaotamise ja soolise ebavõrdsuse vähendamise vajalikkus kuigi aktiivselt teadvustatud hariduspoliitika ja õpetajate ettevalmistust määravate arvamusiidrite ega õpetajahariduse õppejõudude poolt. Teadlikkust rahvusvahelistest kohustustest ja eesmärkidest ega siseriiklikult kehtivatest normidest ei saagi hinnata, sest nendest ei osatud rääkida. Teoreetiliste teadmiste puudumist püütakse hoopis korvata isiklike elukogemuste alusel toodavate näidetega.

Kui süvaintervjuudest ja õpetajaskonna küsitlustest kerkib ikka ja jälle esile ajast ja arust pärit essentsialistlik arusaam laste "loomuomastest" soolistest erinevustest, siis õpilaste endi seisukohtade ja arvamuste alusel selguvad hoopis inimlikumad ja sooülesed sarnasused soogruppide vahel.

Teises osas publitseeritud Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituudi dotsendi Tiiu Kuurme ja tema üliõpilaste poolt kogutud andmetele toetuvad artiklid avavad õpilaste rolli koolis asetleidva sotsiaalse

reaalsuse konstrueerimisel. 2014. aastal küsitleti kümnes Eesti üldhariduskoolis 7., 9., 10. ja 12. klasside õpilasi. Paber kandjal küsimustikule, mis koosnes peamiselt lahtistest küsimustest vastas 649 õpilast, neist 312 poissi ja 337 tüdrukut. Siinkohal võib ära märkida, et kõigist küsitletutest vaid 8 % nimetasid, et on koolis arutanud soolise võrdõiguslikkuse teemadel.

Soolisuse ja üldse inimese identiteedi konstrueerimisel on keelel keskne koht. Keeles peegelduvad teadmised, keeles neid säilitatakse, keeles ja kõnes ilmnevad uskumused, veendumused ja väärtushinnangud. Lahtiste küsimustega ankeet andis võimaluse teha nähtavaks ja analüüsitavaks tüdrukute ja poiste sõnavara, mõistekasutused ja tõlgendused. Kuna õpilaste teadmised sotsiaalse maailma, koolielu ja kaasõpilaste ning õpetajate käsitletutest pärinevad inimestevahelisest suhtlemisest, saab neid hinnata ka sooliste stereotüüpide olemasolu ja puudumise aspektist.

Kvalitatiivsete uuringute tulemustega tutvumisel ei tohiks tütarlaste ja poiste keelekasutuse võrdlemisel ilmnevaid erinevusi tõlgendada sooliste erinevuste ja ebavõrdsusena, sest need pole kvalitatiivse andmekogumise tõttu statistiliselt üldistatavad. Pigem võib olla tegemist omaksvõetud kõne- ja kirjutamise maneeriga. Arvestada tuleb, et mõneprotsendised erinevused õpilaste üksikutes hinnangutes võivad olla mõjutatud ka nn. oma soo koodeksist või klassis, sõpruskonnas kehtivatest soonormidest, mis kindlasti iga eakaaslase keelekasutust ka kirjutamisel "kontrollivad". Õpilaste keelekasutus on seotud klassikaaslaste verbaalse käitumisega. Sotsiolingvistikast on teada, et sotsiaalarühm mõjutab meeste kõnet enam kui naiste oma.⁹⁵

Küll võib aga oletada seda, et mida suurem on sõnatüvede ja mõistete sisuliste tähenduste variatiivsus, seda enam võib arvata, et ollakse vabad kohustuslik-normatiivsetest kuuldud diskursustest ja stereotüüpidest.

Artiklitest ilmneb, millised sõnade ja mõistete kogumid e. teadmised on õpilastel, et arutleda soolisusega seotud küsimuste üle. Nagu selgub, on need sageli stereotüüpsed argiarvamused. Need mõjutavad ja määravad seda, kuidas konstrueeritakse rühmadevahelisi suhteid ja rolle ning kuidas kujuneb ja konstrueeritakse sotsiaalne, sh sooline ja õpilase identiteet, inimese mina-pilt.

Samaaegselt võimaldavad analüüsid kummutada müüti kooliõpilaste hoiakute ja arvamuste suurtest soolistest erinevustest. Artiklitest ilmneb, et sarnasused poiste ja tüdrukute hoiakutes ja arvamustes on tunduvalt suuremad kui neid oletatakse. Ühtviisi inimlikud on rõõmud ja mured, ühtviisi suhtutakse kooli ja kaaslastesse. Õpilasklassideks "tüviteksideks", mis ühtviisi omaks on võetud, on näiteks kooli mittemeeldimise põhjused.

See, kuidas tüdrukud ja poisid tajuvad koolikeskkonda, ühiskonda ja võimalusi, mida see neile pakub, ei sõltu niivõrd nende soolisest kuuluvusest, kuivõrd nende taju mõjutavatest soolistest stereotüüpidest ning avalikus inforuumis korratavatest meemidest, ideedest ja arusaamadest, üldistest mõtteviisidest. Autentseid arusaamu on üles märkinud üksikud ning seda peamiselt siis, kui kirjeldatakse indiviidi lähimat keskkonda ja vastatakse konkreetsele küsimusele enda kogemuse kohta. Mida üldistatamad on küsimused, seda stereotüüpsemad ka vastused.

Küll aga paistab välja, et klassiruumis täidetud ankeetide puhul hakkasid mängima oodatavad ja stereotüüpsed õpilaserollid – tütarlapsed vastasid "nagu peab" – korralikult ja põhjalikult ning noormehed

püüdsid teha ka "verbaalseid krutskeid" ja "visata kildu", et näidata, et ega nad väga tõsiselt seda vastamist ei võta.

Tiiu Kuurme annab artiklis "**Tüdrukud ja poisid koolist ja enesest koolis**" ülevaate varasematest uuringutest ning lähenemisviisidest ja toob võrdlevalt välja tüdrukute ja poiste vastuste sõnastusi kooli meeldivuse ja mittemeeldivuse, seal kogetavate positiivsete ja negatiivsete emotsioonide ning nende põhjuste kohta, samuti võimalikest muudatustest koolis ning isiklikest hoiakutest midagi muuta. Analüüsisist selgub, et hoiakud ja ootused on enam-vähem ühetaolised. Tulemused saavad ühtlasi kummutada eelarvamuse nagu poleks poistele endile head hinded tähtsad.

Elo-Maria Rootsi artiklist "**Õpilase identiteedi konstrueerimine**" saab välja lugeda neid keelelisi ja sotsiaalseid mehhanisme, millega igapäevaselt õpilaste identiteedi loomist mõjustatakse ning nn. normaalse poisi ja normaalse tüdruku rollidesse suunatakse. Õpilaseks olemine tähendab orienteeritust hinnetele ja normikohase käitumise eest saadavale välisele hinnangule. Tekstid, mida korduvalt koolikeskkonnas kuulatakse, on nii omaks võetud, et artikli autor kirjeldab neid pähe õpitud standardsete vastustena. Kuigi normid on samad, nõutakse nende täitmise perfektsust tüdrukutelt rohkem kui poistelt. Sooliselt stereotüüpseid ootusi peegeldavad ka kiitused ja laitudused, mis sooliselt veidi erinevad.

Õpilase identiteedi keskmeks on kujunenud kahtlemata hinded ja väline hinnang, see, mida kooli argipäevas, e-koolis ja ehk ka kodus tähelepanelikult jälgitakse, mille kohta küsitakse ning mille alusel ka üldhinnang antakse.

Elo-Maria Rootsi ja Gertrud Kasemaa analüüs "**Õpilaste ja õpetajate suhted – sooline aspekt**" kummutab üldlevinud ja pidevalt korratava arusaama nagu tooks meesõpetaja klassiruumi midagi unikaalset ainuüksi seetõttu, et ta on mees või et meessoost õpetaja saaks olla rollimudeliks kõigile erinevate poistele. Õnneks õpilased selliseid stereotüüpe omaks pole võtnud. Artiklist selgub, et õpetaja sugu pole ka Eesti õpilastele oluline, vaid nii tüdrukutele kui poistele on ühtviisi esmatähtis õpetaja kompetentsus ja sõbralikkus.

Tiiu Kuurme artikkel "**Õpilaste tõlgendused soolistest eelistest ja normaalsustest**" toob arvukate keelenüansside loetlemise kaudu välja selle, kuidas tüdrukute ja poiste poolt kirjeldatakse kehtivat soosüsteemi ja naiste ning meeste positsioonide määratlemisel ka erinevaid kriteeriume. Meessoole omistatakse selged eelised võimu, mõjukuse, võimaluste, lubatavuste ja vabaduste, samuti vähemate nõuete ja kohustatuse osas. Naiste ja tüdrukute eelistena tajutakse paremat suhtumist neisse ning nende eneste kohusetundlikumat suhtumist ja usaldusväarsust ja vähemat probleemide põhjustamist. Koolitegelikkusega seoses korratakse stereotüüpseid kirjeldusi sooliselt sildistatud õpilaste kohta. See, et vähem kui 15 % küsitletutest oskasid midagi tööturu ja -elu kohta kirja panna, näitab, et asjakohaseid arutelusid tööturuga ja kutsevalikutega seoses polegi õpilastega olnud. Tähendab, et koolis selliseid asju pole arutatud ja ilmselgelt ka mitte kodudes või omavahel.

Tiiu Kuurme artikkel "**Kui kaaslane teeb haiget. Kiusamine ja vägivaldsus koolis**" toetub 2014. aastal Eesti üldhariduskooli õpilaste seas läbi viidud küsitlusega kogutud andmetele.

Õpilaste sõnakasutus ja vägivaldsetele enesekehtestamisviisidele antavad määratlused ja tõlgendused näitavad, kuidas tüdrukud ja poisid sotsiaalset tegelikkust aktiivselt konstrueerivad. Osa sellest mõjutatud täiskasvanute soostereotüüpidest, osa ka neid kummutavad. Näiteks on valdav enamus seisukohal, et tüdrukutele kaklemine ei sobi, aga samas on 65 % õpilastest seisukohal, et poiste kaklemist nende koolis

normaalseks ei peeta.

Artiklis kirjeldatakse neid mehhanisme ja viise, mille abil staatuse saavutamine ja hoidmine toimub ning milliste kriteeriumide alusel tüdrukuid ja poisse iseloomustatakse ja sildistatakse.

Õpilaste poolt kasutatud määratluste põhjal võib järeldada, et vägivalldsuhted ja vägivaldsed suhted, sh. kiusamine pole koolides olnud kuigi suureks aruteluteemaks, sest abstraktsemaid mõisteid enamasti ei kasutata. See, et ainult pooled õpilastest on välja toonud õpetajate sekkumise kiusamisse, võib taaskord anda tunnistust õpetajate ebakindlusest laste konfliktide käsitlemisel.

Elo-Maria Rootsi artikkel "**Noorte tulevikunägemused**" kirjeldab tütarlaste ja noormeeste ühesuguseid hoiakuid seoses edasiõppimisega. Õpilaste sõna- ja keelekasutusest paistab, et omaks on võetud Eestis levinud hariduspoliitiline diskursus, mis käsitleb haridust kaubana ja haridusvõimaluste pakkumist teenusena. See on nii sügavalt juurdunud õpilaste mõtte- ja keelekasutusse, et haridust kui vahendit iseloomustavaid väljendeid panid kirja enam kui pooled poistest ja tüdrukutest. Seevastu haridusest ilmajäämine surub nais- ja meessoost isikud konkreetsetesse ja stereotüüpiseeritud rollidesse – just sellistesse nagu avalikus inforuumis tavaks rääkida.

Loodetavasti jõutakse artiklite lugemisel arusaamale, et laialt levinud oletused soolistest erinevustest on hoopis stereotüübid ning naiste ja meeste, tüdrukute ja poiste vahel on sarnasusi tunduvalt rohkem kui seda ühiselt usutakse.

Kooli- ja haridusjuhtide ning õpetajate teadlikkus soolisest ebavõrdsusest ja sellega kaasnevatest probleemidest on aga kindlasti üheks oluliseks eelduseks iga kooli inimsõbralikumaks ja õpilasekeskemaks muutmisel ja sooteadliku pedagoogika rakendamisel. Sooteadlikuks saadakse aga kaasaegsete teadmiste omandamise ning soospekti integreerimise kaudu õpetajaharidusse ja täiendkoolitusse.

Jõudu õppimiseks